

МБОУ Сунтарская средняя общеобразовательная школа №2 им. И.С. Иванова
с дошкольными группами муниципального района «Сунтарский улус (район)» Республики Саха (Якутия)

Рассмотрено на заседании МО учителей

Руководитель МО АИФ (Андреева С.И.)

« 31 » августа 2016 г.

Согласовано ИЕ

Зам. директора по УМР Данилова И.Е.

« 31 » августа 2016 г.

«Утверждаю» ИВ

Директор школы Иванов В.Р.

« 31 » августа 2016 г.

Рабочая программа
Предмет: *язык саха*
2016-2017 уч.г.

Учитель начальных классов
Андреева Саргылана Ивановна
Стаж работы: 23 года

ЯЗЫК САХА

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Рабочая программа по курсу «Язык саха» для 3 класса разработана в соответствии с требованиями ФГОС НОО на основе авторской программы С.С.Семеновой, Н.Н.Васильевой, М.Ф. Кронниковой «Теребут тыл. 1 – 4 кылаас». Рабочая программа рассчитана на 68 часов в год.

Для реализации программного содержания используются:

Каратаев, И.И. Саха тыла: 3-с кылааска үөрэнэр кинигэ/ Каратаев И.И., Попова Н.С. – Дьокуускай Бичик 2000.

Промежуточная и итоговая аттестация осуществляется согласно уставу ОУ и Положению о порядке и проведении аттестации обучающихся начальных классов.

Всего часов по программе 68 ч.	1 четверть	2 четверть	3 четверть	4 четверть
	18 ч	14 ч	20 ч	16 ч
Дано уроков фактически:				
Не выполнено (указать причину)				

Учебный предмет «Якутский язык»

Обучение якутскому языку как родному рассматривается как один из основосоставляющих компонентов целостной системы языкового образования в школах РС (Я). Родной язык представляет собой наиболее ценный в образовательном, воспитательном и развивающем отношении учебный материал, формирующий собственную языковую способность учащегося. Изучая родной язык, которым он уже владеет, ребенок занимается осознанием своего мышления.

Возникающая сегодня ситуация, связанная с повышением качества подготовки младшего школьника к продолжению образования в основной школе, требует гарантированность образовательных результатов. То есть, работа начальной школы должна оцениваться на уровне качественных изменений личности обучающегося. Этими обстоятельствами определяется принципиально иное качество изучения родного (якутского) языка в якутской начальной школе.

Предполагается, что начальный курс обучения родному (якутскому) языку в якутской школе призван выполнять функцию обеспечения развития ученика как личности, полноценно (с учетом своего возраста) владеющей устной и письменной речью, а также формирования своей собственной траектории. При этом продуктивными показателями достижения запланированных образовательных результатов в усвоении данного предмета могут явиться: 1) готовность младшего школьника к полноценной речевой деятельности в устной и письменной форме; 2) способность результативно действовать в различных жизненных ситуациях (сферах) на основе сформированных предметных и универсальных способов действий.

Исходя из этого изучение якутского языка в 1-4 классах якутской школы с родным (нерусским) языком обучения ставит следующие цели:

формирование целостного представления (с учетом возрастных особенностей учащихся) о языковой системе якутского языка и обогащение словарного запаса родной речи;

освоение основ лингвистических, языковых, коммуникативных компетенций, связанных с процессом овладения родным языком и обеспечивающих достаточно полноценно владеть связной речью (устной и письменной) в разных сферах и ситуациях общения;

формирование в контексте усвоения изучаемого предмета универсальных учебных действий, позволяющих расширения опыта к самостоятельному пополнению знаний, границы своих возможностей (способность личности к познанию ценностей, сотрудничеству, освоению новых знаний, осмыслению и использованию различной информации и др.;

воспитание личности, любящей свою родину, свой народ, родной язык и культуру.

В таком виде изучаемый предмет будет обеспечивать не только предметное, но и целостное образование.

Учебный процесс, основанный на концепции «*Требования к результатам*», предполагает принципиальные изменения в организации деятельности обучающегося, в позиции учителя, в способах оценки образовательных результатов. Основной ценностью модели нового стандарта является освоение школьником таких умений (способностей), которые позволяли бы ему самостоятельно решать предметные и внеучебные задачи. Поэтому главная задача учителя заключается в следующем: мотивировать младшего школьника на проявление самостоятельности. Чтобы повлиять на процессы самостоятельной познавательной деятельности ребенка, учителю необходимо создать условия проблемности и выбора решения учебных задач.

Үлэлиир бырагыраама (1-4 кылаас)

С.С.Семенова, Н.Н.Васильев, М.Ф.Кронникова

Быһаары сурук

Үөрэх предметин өйдөбүлэ

Төрөөбүт тыл - көлүөнэттэн көлүөнэбэ бэриллэр ханнык бабарар норуот улуу нэһилиэстибэтэ, киһи аймах ытык өйдөбүллэриттэн (сыаннастарыттан) биирдэстэрэ. Төрөөбүт тыл – оҕоҕо тулалыыр эйгэтин кырабатык билэр-көрөр, чугас дьонун-сэргэтин кытта истиңник бодоруһар, иэйиитэ уһуктар, өйө-санаата сайдар, өбүгэтин үөрэбин утумнуур сүрүн эйгэтэ.

Ол иһин оҕону кыра сааһыттан оҕо тэрилтэтигэр, оскуолаба төрөөбүт тылынан иитии-үөрэтии сүрүн ирдэбил быһыытынан билиниллэн, Российской Федерация уонна Саха Республикатын үөрэххэ уонна тылга сокуоннарыгар ити өйдөбүл туспа ыстатыйанан киирэн, быраап быһыытынан көмүскэллээх, билиңни усулуобуйаба үгүс норуот тыла чөл туруктаах хааларыгар тирэх буолар.

Саха Республикатыгар саха тылын төрөөбүт тыл быһыытынан үөрэтии 1922 сыллаахтан тиһигин быспакка, үгүс оскуолаба үгүскэ кубулуйан, уопсай үөрэхтээһин оҕону сайыннарар биир сүрүн предметин быһыытынан билиниллэр. Ити кэм устатыгар сэбиэскэй да, билиңни да кэмнэ орто үөрэх систиэмэтигэр буолбут араас реформалар сыалларыгар-соруктарыгар сөп түбэһиннэриллэн, үөрэтии таһыма, хайысхата, ис хоһооно сайдан иһэр.

Билигин төрөөбүт тыл, федеральной государственной үөрэх стандартын (ФГҮ©С) ирдэбилинэн, уопсай үөрэхтээһин булгуччулаах чааһыгар киирэн, базиснай үөрэх былааныгар (федеральной) миэстэтэ, үөрэтиллэр чааһа чопчу ыйыллан үөрэтиллэр таһыма үрдээтэ. Алын сүһүөх оскуола таһымыгар төрөөбүт тылы үөрэх предметин быһыытынан үөрэтиигэ түмүк ирдэбили эмиэ федеральной государственной үөрэх стандарта сүрүннүүр.

Ити ааттаммыт дөкүмүөн быһыытынан, начаалынай үөрэхтээһин таһымыгар нуучча уонна төрөөбүт тылы үөрэтиигэ тэң таһымнаах түмүк ирдэнэр. Төрөөбүт тыл атын үөрэх предметтэрин кытта бииргэ оҕо личность быһыытынан сайдыытын хааччыйыахтааҕ\ба этиллэр, ону сэргэ урукку өттүгэр ирдэммэт саңа булгуччулаах ирдэбили - үөрэнээччигэ үөрэх дэгиттэр дьайыыларын иңэринии киллэрэр.

Үөрэх предметин сыала уонна соруга

Начаалынай оскуолаба төрөөбүт тылы үөрэтии предметэ атын үөрэх предметтэрин ортотугар үөрэнээччи тылын-өһүн уонна өйүн-санаатын сайыннарар, сүрүн үөрэнэр үөрүүэби иңэрэр кыабынан бас-көс балаһыанньаны ылар предмет буолар. Онон бу предмети үөрэтии таһымыттан саха оскуолатыгар начаалынай үөрэхтээһин уопсай туруга, үөрэнээччи салгыы сүрүн оскуолаба ситиһиилээхтик үөрэнэрэ тутулуктаах.

Обо начаалынай оскуолаба үөрэнэр сааһыгар билиитэ-көрүүтэ балысханлык кэңиир, тыла-өһө уонна өйө-санаата имигэстик сайдар, иэйиитэ уонна саныыр санаата судургутук олохсуйар буолан, төрөөбүт тылы бу кэмнэ кичэйэн үөрэтии - норуот тыла чөл туруктаах буоларыгар, кэнчээри ыччакка улуу нэһилиэстибэни тирээрдэргэ олус суолталаах.

Этиллибиккэ олобуран, төрөөбүт тылы уопсай үөрэхтээһин алын сүһүөх таһымыгар үөрэтии сыалын үс хайысхаба араарыахха сөп:

1) Үөрэнээччигэ төрөөбүт тыл туһунан билиини аан дойду туһунан научнай билии быстыспат сорботун быһыытынан иңэри, тыл үөрэбин сүрүн балаһыанньаларын билиһиннэри, онно олобуран, обо билэр-көрөр, толкуйдуур кыабын сайыннары;

2) Үөрэнээччи дьону-сэргэни кытта төрөөбүт тылынан бодоруһар үөрүүэбин, саңа (тыл) культурата киһи уопсай культуратын быстыспат сорбото буоларын туһунан өйдөбүлгэ тирэбирэн, саңа (тыл) араас көрүнэр (кэпсэтии, суруйуу, аабыы, өйтөн айыы о.д.а.) үөрэтэн, салгыы сайыннары;

3) Үөрэнээччигэ төрөөбүт тыл норуот ытык өйдөбүллэриттэн биирдэстэрэ буоларын быһыытынан ураты харыстабыллаах сыһыаны иңэри, хас биирдии киһи ийэ тылын сайыннарар иэстээбин өйдөтүү.

Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаба үөрэтии сыала манлык сүрүн соруктары быһаардахха ситиһиллэр:

Дьону-сэргэни кытта бодоруһар саңа (тыл) сүрүн көрүннэрин үөрэнээччигэ үөрэх дэгиттэр дьайыыларын иңэриини кытта бииргэ алтыһыннаран үөрэтии;

Тыл (саңа) - бодоруһуу сүрүн ньымата диэн тутар өйдөбүлгэ тирэбирэн, үөрэнээччи кэпсэтэр уонна санаатын толору этэр (тыл этэр), суруйар үөрүүэбин сааһыгар сөп түбэһиннэрэн сайыннары;

Тыл үөрэбин билиитигэр, сурук-бичик культуратын төрүт өйдөбүллэригэр олобуран, үөрэнээччи төрөөбүт тылын литературнай нуорматын тутуһарын, албаһа суох санарарын уонна суруйарын ситиһии;

Тыл үөрэбин сүрүн салааларын (лексика, фонетика, морфология, синтаксис, тиэкис) туһунан уопсай өйдөбүлү иңэриигэ тирэбирэн, үөрэнээччи толкуйдуур дьобурун сайыннары, сааһыгар сөп түбэһиннэрэн, өй үлэтин дьайыыларыгар үөрэтии;

төрөөбүт тылы билии, харыстааһын, сайыннары сүрүн ньымаларыгар үөрэтии.

Саха оскуолатыгар нуучча тылын үөрэнээччи төрөөбүт тылга ылбыт билиитигэр, иңэриммит үөрүүэбэр уонна сатабылыгар тирэбирэн үөрэтии - билигин олохсуйбут өйдөбүл, бастың учууталлар үгэскэ кубулуйбут үөрэтэр ньымалара. Онон тирэбирэн, ФГҮ©С үөрэнэргэ үөрэтэр сүрүн балаһыанньатыгар уонна ирдэбилигэр олобуран, төрөөбүт тылга тирэбирэн нуучча тылын үөрэтиини саңа таһымна таһаарар кэм кэллэ.

Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаба үөрэтии үөрэнээччи нуучча тылын кэбэстек ылынарын хааччылар, нуучча тылыгар тыл үөрэбин үгүс уопсай балаһыанньаларын хос эбэтэр уруттаан үөрэтэри лапа абыйатан, учуутал үөрэх чааһын обо нууччалыы саңатын сайыннарыыга аныыр усулуобуйатын үөскэтиэхтээх. Онон саха оскуолатыгар нуучча тылын үөрэтии хаачыстыбатын тупсарыыга усулуобуйа үөскэтии - төрөөбүт тылы үөрэтии хос сыала-соруга.

Үөрэх былааныгар үөрэх предметин миэстэтэ

Саха тылын үөрэтии чааһа начаалынай үөрэхтээһини сүрүннүүр уопсай үөрэхтээһин программатыгар (*Примерная основная общеобразовательная программа начального общего образования*) бэрлилэр төрөөбүт тылынан үөрэнэр кылаастарга аналлаах базиснай үөрэх былаанын 3 (үһүс) барыйааныгар тирэбирэн быһаарыллар. Үөрэх тэрлэтэ бэйэтин үөрэбин программатын, былаанын оңосторугар онно баар

чааска киирбит предметтэр чаастарын тутуһара ирдэнэр. Онно эбии үөрэх былаанын талар чааһыттан бэйэтэ көрөн, ханнык баҕарар предметкэ чаас эбэрэ, эбэтэр атын предмети эбии үөрэтэрэ көнүл.

Ити ыйыттар базиснай үөрэх былааныгар нуучча уонна төрөөбүт тылы үөрэтии чаастарын ахсаана тэннэтэн, ордук государственной статустаах төрөөбүт тыл үрдүк таһымна үөрэтиллэригэр усулуобуйа тэриллибитэ кестөр. Ону сэргэ төрөөбүт тылы үөрэтии нуучча тылын үөрэтиигэ тирэх буоларын ситиһэр тутуһтан үөрэх матырыйаалын аттарарга табыгастаах балаһыанһа үөскүүр.

Ытык өйдөбүллэри үөрэх предметин ис хоһоонугар киллэри

Начаалынай кылааска саха тылын үөрэтии оҕоҕо ытык өйдөбүллэри (духуобунай сыаннастары) инэриигэ улахан суолталаах. Киһи аймах үйэлэртэн үйэлэргэ өрө тутан ильдэ кэлбит ытык өйдөбүллэрэ (духуобунай сыаннастара) төрөөбүт тыл эгэлгэтигэр, кэрэтигэр сөнөллөр. Ол курдук үөрэтии ис хоһоонугар тыл үөрөбүн сүрүн хайысхаларын сэргэ уруок, кэпсэтии (бодоруһуу) тиэмэтин, үөрэтии матырыйаалын быһыытынан төрөөбүт дойду, ийэ дойду, төрөөбүт тыл, айылҕа, үлэ, төрүт дьарык, ыал, дьиэ кэргэн, айымньы уонна кэрэ эйгэтэ, көнүл, кырдьык, үтүө сана, киһи аймах, аан дойду омуктарын тылларын уонна култууратын эгэлгэтин курдук ытык өйдөбүллэр (духуобунай сыаннастар) кириэхтэрэ.

Үөрэх предметин үөрэтии түмүгэ

Ытык өйдөбүллэри инэрии түмүгэ (личностные результаты)

Саха тылын оскуолаҕа үөрэтии кэмигэр оҕо манньык ытык өйдөбүллэри (духуобунай сыаннастары) инэриннэбинэ төрөөбүт тыла сайдарыгар бэриниилээх, эппиэтинэстээх буоларыгар, бэйэтин кыабын толору туһанарыгар эрэниэххэ сөп.

Төрөөбүт тыл - омугу сомоҕолуур тыл буоларын өйдүүр.

Төрөөбүт тыл төрүт айылгыта, үйэлээх үгэһэ, этитэр кэрэтэ норуот тылынан уус-уран айымньытыгар уонна уус-уран литератураҕа сөнмүтүн билэр.

Төрөөбүт тылын сайыннарар, кэлэр көлүөнэҕэ тириэрдэр ытык иэстээбин, ийэ тыл үйэлэргэ чөл туруктаах буоларыгар тус оруоллаабын өйдүүр.

Төрөөбүт тыл иитиллэр, үөрэнэр, айар-сайдар тыл буоларын итэҕэйэр.

Төрөөбүт тыл элбэх омук алтысан бииргэ олорор кэмигэр, икки (элбэх) тылланы усулуобуйатыгар хас биирдии киһиттэн харыстабыллаах сыһыаны эрэйэрин өйдүүр.

Үөрэх сатабылларын сайыннары түмүгэ

(метапредметные результаты)

Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл.

Тылын сайыннарар сыалы-соругу таба туруорунар, сатаан былаанныыр, туох-ханнык түмүккэ кэлиэхтээбин быһа холоон билэр.

Тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээбин арааран өйдүүр. Сылга бииртэн итэҕэһэ суох төрөөбүт тылга аналлаах бырайыактарга кыттан (тус бырайыага, коллективнай бырайыак) үлэлиир.

„Тылы сэргэйэр,, дьоһуру (языковое чутье, чувство языка) сайыннары. Бэйэтин сааһыгар сөп түбэхэр тиэкискэ үөрэппит матырыйаалын сүннүүнэн тыл литературнай нуормата сангарар эбэтэр суруйар киһи тылыгар төһө сөпкө эбэтэр сыһа туттулларын тута „сэрэйэн,, билэр, итэҕэһин, алҕаһын быһаарар, көннөрөр, бэйэтин тылыгар-өһүгэр тыл нуорматын ирдэбилин тутуһарга дьулуһар.

Тылын сайыннарар баҕаны үөскэтии (потребность в совершенствовании собственной речи). Төрөөбүт тылын барҕа баайын сыаналыыр, тыл кэрэтигэр умсугуйар, этигэн тыл күүһүн, кыабын толору туһанарга, тылын-өһүн бэйэтэ сатаан чочуйан, тупсаран, санаатын сиһилии этэргэ, кэпсииргэ дьулуһар.

Хонтуруолланы. Бэйэ санатын өрүү кэтэнэр, көрүнэр, албаһа суох сангарарга, санатын ыпсаран, хомоҕойдук этэргэ кыһаллар.

Билэр-көрөр сатабыл. Сүрүн үөрэнэр сатабыл.

Үлэ сыалын-соругун таба туруоруу. Төрөөбүт тылын үөрэтэригэр сыал-сорук туруорунан көдьүүстээхтик үлэлиир.

Билиини-көрүүнү кэнэтэр араас матырыйаалы туһаны. Сахалыы үөрэх-наука литературатыттан (тылдыттартан, ыйынныктартан, энциклопедиялартан, араас кинигэттэн) туһааннаах информацияны, билиини дөбөннүк булар, бэлиэтэнэр, түмэр, ситимниир араас ньыманы табыгастаахтык туһанар. Сахалыы тахсар оҕоҕо аналлаах республика, улуус, оскуола ханыаттарын-сурунаалларын („Кэскил,, „Чуораанчык,,о.д.а.) тиһигин быспакка ааҕар, араадыйанан, телевизорунан сахалыы биэриилэри сэргээн истэр-көрөр, үөрэбэр, чинчийэр, айар үлэтиг эркөдүүстээхтик туһанар. Сахалыы үөрэҕи сайыннарар интернет-сайттаран туһалаах, наадалаах информацияны булан, сөпкө наардаан тусанар; тиэкиһи сахалыы шрибинэн бэйэтэ тэтимнээхтик бэчээттиир; интернет нөнгүө сахалыы ытыллар араас тэрээһингэ төрөөбүт тыл литературнай нуорматын тутуһан, көхтөөхтүк кыттар.

Билиини сааһылааһын (структурирование знаний). Саҥа билии ыларга баар билиитигэр тирэҕирэр. Атын предметтэргэ ылбыт билиитин сатаан ситимниир (интеграция знаний).

Тобулук өйү сайыннарар үөрүйэхтэр. Төрөөбүт тыл оскуолаҕа оҕону сайыннарар үөрэх тутах салааларыттан (предметтэриттэн) биирдэстэрэ. Онон үөрэнээччи саха тылын үөрэтэр кэмигэр үөрэнэргэ төрүт буолар өй үлэтин сүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр.

Саха тылын лингвистическэй матырыйалыгар тирэҕирэн, өй үлэтин араас дьайыыларын кэбэҕэстик толорор: тэнгээһин (сравнение), ырытыы (анализ), холбооһун (синтез), түмүктээһин (обобщение), (сериация), ханыылатан сааһылааһын (классификация), майгыннатыы (аналогия), сааһылааһын (систематизация). Итини сэргэ араас тойоннуур ньыманы (индукция, дедукция) табыгастаахтык туһанан дьону итэгэтэр, ылыннарар курдук санаатын сааһылаан этэр үөрүйэҕэ сайдар.

Рефлексия. Сыалы-соругу ситиһэр ньымаларын уонна усулуобуйаларын төһө сөпкө талбытын сыаналыыр. Үлэ хаамыытын хайдах салайан иһэрин кэтээн көрөр, үлэ түмүгүн дьон интэриэһин, болҕомтотун тардар курдук сахалыы кэпсиир.

Бэлиэни-символы туһанар үөрүйэхтэр. Дорҕоон (буукуба), тыл, этии чилиэннэрин, тиэкис анал бэлиэлэрин сатаан туһанар. Анал бэлиэлэринэн тыл, этии, тиэкис моделын онорор. Бэриллитбит моделга тирэҕирэн, тылы, этиини толкуйдуур, тиэкиһи айар. Этиини, тиэкиһи көннөрөргө анал корректорскай бэлиэлэри сатаан туһанар. Лингвистическэй билиини араас таблица, исхиэмэ, модель, диаграмма көмөтүнэн көрдөрөр. Таблицанан, исхиэмэнэн, моделынан, диаграмманан көрдөрүллүбүт лингвистическэй билиини өйдүүр уонна кэпсиир.

Бодоруһар сатабыл.

Бииргэ үлэлиир үөрүйэх. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылыыр (пааранан, бөлөбүнэн, хамаанданан о.д.а.). Саастыылаахтарын, улахан дьону кытта айымньылаах алтыһыы туругар кэбэҕэстик киирэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарыылаахтык, көдьүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтэнэр (продуктивное сотрудничество).

Кэпсэтэр үөрүйэх. Кэпсэтии уратыларын өйдүүр, табан кэпсэтэр. Кэпсэтэр кийитин убаастыыр, сэнээрэр, санаатын болҕойон истэр, ылынар. Ханнык баҕарар эйгэҕэ кэпсэтэригэр дьон болҕомтотун тардар, сэргэхситэр, сонурҕатар, көбүлүүр сатабылы табан туһанар. Кэпсэтэр кэмнэ бэйэ көрбүтүн, истибитин, аахпытын сиһилии сээрҕиир. Дьон өйдөспөт, тыл тылга киирсибэт буолар төрүүттэрин сөптөөхтүк сыаналыыр, сатаан ырытар, өйдөһүү суолун дөбөннүк тобулар.

Кэпсэтии сизэрин (речевой этикет) тутуһар үөрүйэх. Дьону кытта алтыһыыга кэпсэтии сизэрин тутусар, туттан-хаптан бодоруһуу ньымаларын тоҕоостоохтук туттар.

Сахалыы дорооболоһор, билсигэр, быраһаайдаһар, көрдөһөр, бырастыы гыннарар, буойар, телейонунан кэпсэтэр, о.д.а. үгэстэри ингэриммит, күннээҕи олоҕор өрүү туттар.

Тустаах үөрэх предметин үөрэтии түмүгэ (предметные результаты)

Саха тылын литературнай нуорматын (орфоэпическэй, лексическэй, грамматическай) тутуһар. Дорҕоону, буукубаны, тыл сүһүбүн, сана чааһын, этии чилиэнин, судургу этиини булар,

Сахалыы таба суруйуу, сурук бэлиэтин быраабылаларын тутуһар. Тиэкис өйдөбүлүн, бэлиэтин билэр (тиэмэтэ, сүрүн санаата, аата, эпиграф, тутула, этиилэрин ситимэ).

Саныыр санаатын сааһылаан, дьонно өйдөнүмтүөтүк, тийимтиэтик этэр, тиэкис тутулун тутуһан суруйары сатыыр.

Тиэкис тииптэрин сэхэргээһин, ойуулааһын, тойонноһун диэн араарар.

Монолог (сэхэргиир, ойуулуур, тойоннуур) уонна диалог (кэпсэтии, сана үллэстии, ыйыталаһыы о.д.а.) арааһын сатаан туһанар. Бэйэ санатын (тылынан, суругунан) сатаан хонтуруолланар, тиэкиһин ис хоһоонун, тылын-өһүн сыаналанар, алҕастарын булар, чочуйар, тупсарар.

Үөрэх предметин ис хоһооно

Начаалынай оскуолаҕа төрөөбүт тылы үөрэтии уопсай үөрэхтээһин систиэмэтигэр саха тылын үөрэтэр предмет быстыспат сорҕото, „Филология“, үөрэх уобалаһыгар төрүт буолар сүрүн куурус буолар. онон үөрэтии сыала-соруга, тутула, ис хоһооно уонна түмүк ирдэбилэ үрдүкү кылаастарга төрөөбүт тылы сэргэ атын филологическай предметтэри үөрэтиини кытта алтыһыннаран-ситимнээн торумнанар. Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии маннайгы кылааска „Бодоруһарга үөрэнэбит“, диэн сана киирэр салааттан саҕаланар, ол кэнниттэн „Грамотаҕа үөрэтии“, диэн үгэс буолбут ааҕарга уонна суруйарга үөрэтэр сала „Ааҕарга уонна суруйарга үөрэнэбит“, сана аатынан үөрэтиллэр. Бу кэмнэ үөрэх былааныгар төрөөбүт тыл уонна литературнай ааҕыы чаастара бииргэ бэриллэллэр. „Ааҕарга уонна суруйарга үөрэнэбит“, сала кэнниттэн биирдэ төрөөбүт тыл уонна литературнай ааҕыы предметтэрэ тус-туспа үөрэтиллэллэр. Ити кэмтэн ыла начаалынай оскуолаҕа төрөөбүт тыл предметин сүрүн ис хоһоонун тиһиктээхтик үөрэтии саҕаланар.

Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии ис хоһоонун сүрүн хайысхалара үөрэтии түмүк ирдэбилин уонна сыалын-соругун ситиһэргэ аналлаах тутах научнай балаһыанньалартан таньыллар. Ити ирдэбилгэ олобуран, төрөөбүт тылы үөрэтии ис хоһоонугар маннык сүрүн научнай хайысхалар киирэллэр:

- 1) Бодоруһуу култуурата.
- 2) Сана көрүнгэ (виды речевой деятельности): истии, санарыы, ааҕыы, суруйуу.
- 3) Тыл үөрэбин тутах салааларын туһунан уопсай өйдөбүлэ: фонетика, лексика, морфология, синтаксис.
- 4) Сурук-бичик култуурата: таба суруйуу уонна сурук бэлиэтэ.
- 5) Ситимнээх сананы сайыннарыы (тиэкис тусунан сүрүн өйдөбүл).

Сүрүн хайысхаларга киирбит тиэмэлэр ис хоһоонноро начаалынай оскуола үөрэнээччитин сааһын уратытын, өйүн-санаатын, кыабын, билэр-көрөр дьобурун учуоттаан таньыллыахтаахтар.

Бодоруһуу култуурата

Дьону кытта бодоруһуу араас көрүнгэ: кэпсэтии, сэхэргэһии, сүбэлэһии, сөпсөһүү. Тылы бодоруһуу сүрүн ньыматын быһыытынан арыйыы: бодоруһууга сана (вербальные средства общения) уонна туттуу-хаптыы (невербальные средства общения) суолтата. Санарыы уонна истии култууратын, кэпсэтии сиэрин тутуһуу.

Санааны сааһылаан сангарар үөрүйэх

(Дорҕоонноох сана уонна суругунан сана)

Туох сыаллаах-соруктаах сангарарын-суруйарын чуолкай өйдөөн (тема, сүрүн сана), дьон өйүгэр-санаатыгар тийимтиэтик санаатынсааһылаан, араас туттулук (функциональной) истиилээх тиэкистэри холкутук сангарар-суруйар (истэн суруйуу, өйтөн суруйуу, толкуй сурук, сыанабыл, реферат, дакылаат, тезис, докумуон арааһа о.д.а.).

Тиэкис сүрүн санаатыгар олобуран, тиэкиһи таба ааттыыр, наадалаах түгэннэ табыгастаах эпиграф талар (ох тыл, өс хоһооно, цитата). Тиэкис тиибиттэн көрөн (сэһэргээһин, ойуулаасын, тойонноһун). Тиэкис тутулун тутуһар (киириитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ), былаанын онорор (кылгас, тэнийбит), микротемаларга бытарытар.

Араас истиилгэ тыл туттуллар уратытын, дэгэтин учуоттаан сахалыы тутуллаах этиилэри (логичность речи), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, тыл баайын (богатство речи), үөрэх, наука терминнэрин, дьыала-куолу тылын-өһүн сөпкө туттар (уместность речи).

Сага көрүнэ: истии, сангарыы, аабы, суруйуу

Истии. Дьону кытта бодоруһуута (кэпсэтиигэ) истии культууратын тутуһуу. Кэпсэтии сыалын-соругун, дьон этэр санаатын, кэпсэтии ис хоһоонун өйдөөһүн. Сахалыы араас тиэкиһи истии, сүрүн ис хоһоонун, болбойуллауохтаах түгэннэрин истэн сиһилии ылыныы истибиккэ олобуран тус санааны үөскэтии. Истибиттэн туһааннаабы, суолталаабы сурунуу, анал бэлиэлэри туһанан, ис хоһоонун, тутулун исхиэмэнэн көрдөрүү.

Аабы. Сахалыы араас тиэкиһи сахалыы сага интонациятын төрүт доржоон этиллиитин тутуһан, тэтимнээхтик аабы. Тиэкиһи туох сыаллаах-соруктаах аафартан көрөн, аабы араас көрүнүн сатаан туһаныы (үөрэтэр аабы, билсир аабы, соруудахтаах аабы, о.д.а.).

Аабы кэмигэр тиэкис сүрүн санаатын өйдөөһүн, наадалаах, туһалаах информацияны араарыы. Аахпыт тиэкис сүрүн ис хоһоонугар тус сыанабылы (сыһыаны) сатаан этии. Тиэкистэн синонимы, соможо доможу, түөлбэ тылы, ойуулуур-дьүһүннүүр ньыманы туттуу бастын холобурун булуу, анаан болбойуу, аахпыт кэпсииргэ туһаныы. Аабыллар тиэкистэн билбэт, өйдөөбөт сага тыллары тылдыттан булуу.

Ааптар санаатын, иэйиитин биэрэригэр тиэкис тутулун, этии арааһын хайдах туһаммытын быһаарыы. Аабыга тиэкис интонациятын, туонун сүрүн санаага сөп түбэһиннэрэн таба тайаныы.

Сангарыы (доржоонноох сага). Кэпсэтии сиэрин, сангарыы культуратын тутуһуу. Дьону кытта табан кэпсэтии. Кэпсэтиини тожоостоохтук көбүлээһин, сағалааһын, салғааһын, түмүктээһин. Саныыр санааны толору, сиһилии тириэрдэр инниттэн кэпсэтии сыалыгар-соругар, ис хоһоонугар сөп түбэһэр сахалыы тылы-өһү, ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары таба туһаныы. Сангарыы кэмигэр туттуу-хаптыы бэлиэтин (невербальное общение) тожоостоохтук туттуу. Сага тиибин арааһын (ойуулааһын, сэһэргээһин, тойонноһун) туттан тыл этии. Кэпсэтии, тыл этии түгэнигтэн доржоону күүһүрдэн-сымнатан, үрдэтэн-намтатан, уһатан, куолас толбонун, эгэлгэтин туһанан истээччигэ тус сыһыаны, иэйиини тириэрдии. Этэр санааны сааһылаары эбэтэр тустаах өйдөбүлү истээччигэ тоһоҕолоон тиэрдээри тожоостоох миэстэбэ анал тохтобуллары (паузаны) сатаан туһаныы. Түгэнигтэн көрөн, сангарыы тэтимин сөпкө талы.

Суруйуу (суругунан сага). Сурук-бичик культуратын тутуһуу. Тупсабай буочарынан, ыраастык суруйуу. Тиэкиһи устуу, истэн суруйуу (диктант). Саныыр санааны суругунан сиһилии тириэрдии. Аахпыттан суруйуу (изложение). Дьэ кэргэн, чугас добор, таптыыр дьарык, айылға, кыбыллар тустарынан, ону таһынан аахпыт айымныы, хартыына, киинэ ис хоһоонун, экскурсияга, выставкага сырыытын туһунан тэттик тиэкистэри суруйуу (өйтөн суруйуу). Суругунан үлэбэ соможо доможу, синоним тыллары, онтон да атын сахалыы ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары туттуу. Тиэкис тутулун, сахалыы таба суруйуу, сурук бэлиэтин быраабылатын тутуһуу.

Тыл үөрэбэ

Төрөөбүт тылбыт - саха тыла. Саха омук үөскээбит, сайдыбыт историята. Саха тыла - түүр тыла. Саха тылын уруулуу тыллара. Төрөөбүт тыл киһи олобор суолтата.

Доржоон уонна таба санарыы. Саҥа доржоонун өйдөбүлүн, сахалыы доржоон арааһын билии. Төрөөбүт тылын доржооннорун, ордук чуолаан сахалыы ураты доржооннору (уһун-кылгас аһаҕас уонна хоһуласпыт, сэргэстэспит, маарыннаһар бүтэй доржооннору, дифтоннары, һ, нь, мурун, j, ɟ доржооннору), арааран истии, чуолкайдык, таба санарыы нуорматын тутуһан санарыы. Саха тылыгар киирии тыллары үксүн сахатытан, аһаҕас доржооннор дьүөрэлэһиилэрин сокуонун тутуһан санарыы. Тылы доржоонун састаабынан ырытыы.

Лексика. Норуот тылын туһунан уопсай өйдөбүлү, төрүт уонна киирии тыл уратыларын билии. Литературнай тыл суолтатын билии, нуорматын тутуһуу. Тыл лексическэй суолтатын быһаарыы. Хомуур суолталаах, түөлбэ тыл, биир уонна элбэх суолталаах тыллар, көспүт суолталаах тыллар, омоним, антоним, синоним (харыс тыллар, сомоҕо тыллар, метафоралар) өйдөбүллэрин билии, тиэкистэн булуу, санарар санаҕа сөпкө туттуу. Быһаарыылаах тылдыт арааһын сатаан туһаныы, тыл суолтатын тылдыттан булан быһаарыы.

Графика. Сурук сайдыытын бэлиэ түгэннэрин билсии, киһи олоҕор суолтатын өйдөөһүн. Сахалыы сурук-бичик сайдыытын историятын билии. Доржоон буукубаларын билии, таба ааттааһын. Буукубалары суруллар ньымаларынан холбоон, ыраастык, тэтимнээхтик илиинэн суруйуу. Сурукка туттуллар атын бэлиэлэри, өйбүллэри (абзац, тылы көһөрүү бэлиэтэ, тыл икки арда (пробел)) сөпкө туттуу. Сахалыы алпаабыт бэрээдэгин билии. Араас тылдытынан, ыйынныгынан, каталогунан үлэлииргэ алпаабыты сөпкө туһаныы. Компьютерга сахалыы шрибинэн, тиэкиһи тэтимнээхтик бэчээттээн суруйуу.

Морфология. Тыл састааба диэн өйдөбүлү, тыл уларыйар уонна үөскүүр ньыматын билии. Саҥа чааһын туһунан уопсай өйдөбүлү билии.

Саҥа чаастарын бөлөҕө: ааттар (аат тыл, даҕааһын аат, ахсаан аат, солбуйар аат), туохтуурдар (аат туохтуур, сыһыат туохтуур, тус (тыл олоҕо, сыһыарыыта). Тыллары сүрүн бэлиэлэрин (грамматическай халыыптарынан) бөлөхтөөһүн, ырытыы. Санарар санаҕа тыл литературнай нуорматын тутуһуу.

Синтаксис. Этии уонна тыл ситимэ уратыларын, этии арааһын (сэһэн, ыйытыы, күүһүрдүү) билии. Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии, судургу уонна холбуу этии, сирэй сана, ойоҕос сана, диалог, туһулуу өйдөбүллэрин билии, этиигэ, тиэкискэ арааран булуу, бэйэ этиитин толкуйдааһын. Этиини таба интонациялаан ааҕыы, сурукка саҥа дэгэтин сурук бэлиэтинэн араарыы. Этии чилиэнинэн ырытыы.

Сурук-бичик култуурата

Таба суруйуу. Таба суруйуу сурук-бичик культурата буоларын өйдөөһүн. Уһун аһаҕас доржооннору, дифтону, хоһуласпыт, сэргэстэспит, маарыннаһар бүтэй доржооннору, саха тылыгар киирии доржооннору таба суруйуу. Сахалыы араастык этиллэр тыллар таба суруллуулара тыл төрүт сокуоннарыттан тахсалларын, норуокка үөрүйэх, үгэс буолбут нуормаларыгар олоҕуралларын өйдөөһүн, харыстабыллаахтык сыһыаннаһыы. Киэнник, элбэхтик туттуллар эбэтэр сахалыы этэргэ табыгастаах киирии тыллары сахатытан суруйуу; тылбаастанар эбэтэр саха тылынан бэриллэр кыахтаах нуучча тылларын сахалыы солбугунан биэрии; олохторо нууччалыы суруллар киирии тыллар сыһыарыыларын таба суруйуу.

Сурук бэлиэтэ. Сурук бэлиэтэ - тыл культуратын сорҕото буоларын, киһи этэр санаатын чуолкайдыырга, иэйэр иэйээни сурукка биэрэргэ, суругу-бичиги тупсарга биллэр-көстөр туһалааҕын, тиэкис арҕам-тарҕам барбатын, ыһыллыбатын, биир сомоҕо, сибээстээх буоларын хааччыйарын өйдөөһүн. Тылын ордук тупсагай тутуллаах, этигэн, бэргэн буоларыгар сахалыы этии, сурук бэлиэтин арааһын (араарар, тоһоҕолоон бэлиэтиир) сатабыллаахтык туттуу.

Ситимнээх саҥаны сайыннарыы

Туох сыаллаах-соруктаах сангарарын-суруйарын чуолкай өйдөөн (тема, сүрүн санаа), дьон өйүгэр-санаатыгар тийимтиэтик санаатын сааһылаан, араас тиэкистэри холкутук сангарар-суруйар (истэн суруйуу, өйтөн суруйуу о.д.а.). Тиэкис сүрүн санаатыгар олоҕуран, тиэкиһи таба ааттыыр. Тиэкис тиибиттэн көрөн (сэһэргээһин, ойуулааһын, тойонноһун), тиэкис тутулун тутуһар (киириитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ), былаанын

онорор (кылгас, тэнийбит), кэрчик темаларга бытарытар. Тыл туттуллар уратытын, дэгэтин учуоттаан, сахалыы тутуллаах этиилэри (логичность речи), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, тыл баайын (богатство речи) сөпкө туттар (уместность речи).

Быһаары сурук

Оскуолаҕа төрөөбүт тыл предметэ баһылыыр суолталаах. Бастакы сүһүөх оскуолаҕа төрөөбүт тыл түөрт сыл устата үөрэтиллэр. Төрөөбүт тылы үөрэтии олох сана ирдэбилигэр эппиэттиир, билинни оҕо сайдыытын хааччыйар соруктаах. Кыра кылаас оҕото өйдөөн, сөп тэтимнээхтик таба аабара, суруйара, онтун ырытара, дын чахчыны кытта тэннээн көрөрө, санаатын сааһылаан этэрэ, кэпсиирэ, кэпсэтэрэ, түмүктүүрэ бэйэтин төрөөбүт тылын билэриттэн тутулуқтаах.

Программа сүрүн сыала-сорука – тылынан уонна суругунан сагананы сайыннарыы, ортоку сүһүөх оскуолаҕа саха тылын уонна литературатын курсун үөрэтиигэр бэлэмнээһин. Манна биллэрэр, сайыннарар, иитэр сорук тэнгэ дьүөрэлэхэр.

Программа үгэс буолбут үөрэхтээһин тупсарыллыбыт систематыгар олобулар. Билии, сатабыл, уонна үөрүйэх кээмэйэ үөрэх стандартын ирдэбилигэр сөп түбэхэр.

Алын кылаастарга төрөөбүт тылы үөрэтии программата түөрт сүрүн салаалаах:

- грамотаҕа үөрэтии,
- аабыыга үөрэтии,
- фонетика, грамматика, таба суруйуу,
- тылы сайыннарыы.

Хас биирдии салаа тылы туттуу көрүнгүн (истии, санарыы, аабыы, суруйуу үөрүйэхтэрин) дэгиттэр сайыннарар соруктаах.

Үөрэнээччи билигин уруокка анардас истээччи уонна бэлэм информацияны хатылааччы буолбатах. Кини уруогу быһа толкуйдуур, ырытар, дакаастыыр, бэл уруогу салайсар, учууталга көмөлөһөр. Билинни уруок сүрүн сыала – үөрэнээччи барыта активнайдык үлэлииллэрин ситиһии.

Былаан Саха Республикатын Үөрэбин министерствотынан 2000 сыллаахха биһигэргэммит И.И. Каратаев, Х.К. Микушина Саха оскуолатын программатынан оноһулунна

Учебник: И.И.Каратаев, Х.К. Микушина «Саха тыла» 3 кылаас. Дьокуускай «Бичик», 2000 сыл

Үһүскылааска төрөөбүт тылы үөрэтэрууок түөртараастаах:

- сана матырыйаалы үөрэтэр;
- ааспыты хатылыыр (чингэтэр);
- ситимнээхсананысайыннарар;
- билиини, сатабылыбэрэбиэркэлиир.

Сана матырыйаалы үөрэтэрууоккомбинированнайбуолар. Олаата грамматика, табасуруйуу, тылынануоннасуругунан сагананысайыннарыы, билиинисааһылааһын, каллиграфияҕа үлэ – барытабирууокааттарылланкиирэр.

Ааспытыхатылыыр, чингэтэраналлаахуруоктар үксүн тема бүтүүтүгэрыытыллаллар. Онно оҕолор ылбытбилиилэрэсааһыланар, чуолкайданар, кэнэтиллэр. Бууруоктар сүрүнсыаллара – барбыты түмүктээн өйдөтүү.

Ситимнээх сагананысайыннараруруокаылбытбилиилэринуоннасатабылларынтылынануоннасуругунан сагаларыгар тутта үөрэнэллэр. Уруок сүрүн сыала – саганысааһылаан санарауоннасуруйа үөрэнии.

Төрөөбүт тылы үөрэтиибирнаадалаах көрүнгэ – билиини, сатабылыбэрэбиэркэлиирууок. Бууруока оҕолор теманы түмүктүүрыытыыларгатабатыкэппиэттии үөрэнэллэр, бэрэбиэркэлиирхабааннаахсурук үлэлэринтолороллор.

Үөрэх дылын бүтүүтэ үөрэнээччигэ ирдэбил:

- тылы састаабынан ырытар (тыл олобо, сыһыарыбылара)
- тыл сана чаастарын, сүрүн бэлиэлэрин быһаарар (аат тыл, даһаанын аат, солбуйар аат, туохтуур)
- этии тутуах уонна ойосос чилиэннэрин булар, дакаастыыр, бэлиэтиир
- этииттэн тыллар ситимнэрин онорор, наадалаах тыл ситимнэрин булар
- судургу этиини чилиэннэринэн ырытар
- этии араастарын булар, быһаарар буолуохтаах.

Саха тылын 3 кылааска тиэмэлэринэн үөрэтии ис хоһооно

Сыллаабы уопсай чаас: **68 чаас**

1. Аһаһас дорһоон (1 ч). Дифтонг (1 ч). Бүтэй дорһоон (1 ч)
2. Хоһуласпыт бүтэй дорһоон (1 ч). Сэргэстэспит бүтэй дорһоон (1ч). Паараласпыт бүтэй дорһоон (1 ч)
3. Араастык этиллэр тыллар (1 ч)
4. Кирири аһаһас дорһооннор (1 ч). Кирири бүтэй доһооннор (1 ч). Паараласпыт бүтэй дорһооннор (1ч)
5. Тыл састааба (2 ч)
6. Сана чааһа (1 ч). Аат тыл (6ч). Даһаанын аат (7 ч). Солбуйар аат (5 ч). Туохтуур (6 ч)
7. Этии (1 ч). Этии араастара (2 ч). Этии тутуах чилиэннэрэ (13 ч). Этии ойосос чилиэннэрэ (7 ч.)
8. Хатылаанын, коррекция, айар уруок, хонтуруолунай үлэ.

Саха тылын чааһа нэдиэлэбэ **2 чаас**, онон сылга **68** чаас.

Календарно-тематическое планирование

№	Тема урока	Кол-во часов	Дата проведения	
			План	Факт
1 чигээр (18 ч)				
1	Дорбоон уонна буукуба. Таба суруйуу. Сахалыы дорбоон арааьа.	1	5.09	
2	Тыл суьуе5э. Дорбоон	2	7.09	
3			12.09	
4	Аьа5ас дорбооннор. Кылгас, уьун аьа5ас дорбооннор.	3	14.09	
5			19.09	
6			21.09	
7	Хобуласпыт бутэй дорбооннор. Паараласпыт бутэй дорбооннор.	4	26.09	
8			28.09	
9			3.10	
10			5.10	
11	Сэргэстэьэр бутэй дорбооннор	2	10.10	
12			12.10	
13	Тыл кэнники бутэй дорбооно уларыйара	2	17.10	
14			17.10	
15	Аьа5ас уонна бутэй дорбооннор. Диктант	1	19.10	
16	Кирири дорбооннор уонна буукубалар	3	24.10	
17			24.10	
18	Диктант	1	26.10	
2 чигээр (14 ч)				
19	Маарыннаьар бутэй дорбооннор	2	9.11	
20			14.11	
21	Тыл састааба. Тыл олобо уонна сыьыарыыта.	3	16.11	
22			21.11	
23			23.11	
24	Сыьыарыы суолтата	2	28.11	
25			30.11	
26	Сыьыарыы	2	5.12	
27			7.12	
28	Тыл. Сана чааьын туьунан ейдебул	2	12.12	
29			14.12	
30	Аат тыл. Элбэх, биир ахсаан.	2	19.12	

31			21.12	
32	Диктант	1	26.12	
	3 чиглэл (20 ч)			
33	Маарыннабар суолталаах аат тыллар. Анал ааттар.	1	11.01	
34	Сир-дойду, ерус, куел анал аата.	1	16.01	
35	Пааралабар аат тыллар.	1	18.01	
36	Дабаабын аат тыл ейдебулэ. Дабаабын аат аат тылы кытта ситимэ.	2	23.01	
37			25.01	
38	Предмети араас дабаабын аат быбаарар. Дабаабын аат араас предмети быбаарара.	2	30.01	
39			1.02	
40	Маарыннабар суолталаах дабаабыннар. Утарыта суолталаах дабаабыннар.	2	6.02	
41			8.02	
42	Аат тылтан дабаа аат уескуурэ. Аат тыл дабаабын суолтатыгар туттуллара.	1	13.02	
43	Туохтуур ейдебулэ. Туохтуур аат тылы кытта ситимэ.	2	15.02	
44			20.02	
45	Туохтуур бириэмэтэ.	4	22.02	
46			27.02	
47			1.03	
48			6.03	
49	Туохтуур элбэх ахсаанна уларыыара.	1	13.03	
50	Маарыннабар, пааралабар туохтуурдар.	2	15.03	
51			20.03	
52	Диктант.	1	22.03	
	4 чиглэл (16 ч)			
53	Этии араастара.	2	5.04	
54			10.04	
55	Этии тутуах чилиэннэрэ.	2	12.04	
56			17.04	
57	Туяан уонна кэпсиирэ ситимэ. Кэпсиирэ араас сана чаабынан бэриллэрэ.	2	19.04	
58			24.04	
59	Этии ойбос чилиэннэрэ.	2	26.04	
60			3.05	
61	Тэнийбэтэх уонна тэнийбит этии.	2	8.05	
62			10.05	
63	Туяаны быбаарар ойбос чилиэннэр. Кэпсиирэни быбаарар ойбос чилиэннэр.	2	15.05	
64			15.05	

65	Биир уустаах чилиэннэр. Бэрэбиэркэлиир диктант.	1	17.05	
66	Хатылаабын	3	22.05	
67			22.05	
68			24.05	